

Eessõna

Värske Eesti Haridusteaduste Ajakirja erinumber on sedakorda pühendatud õppekavateooria ja -praktika ning õppekava arendamise ja rakendamise küsimustele. Käsitlemist leiavad nii õppekava üldprobleemid ja arengulugu kui ka teemad, mis on seotud konkreetsete ainevaldkondade või erialade õppekavadega.

Rahvusvahelises haridusteaduses on õppekavauuringud suhteliselt pikk traditsioon ning hästi väljakujunenud valdkond, mil on oma uurimistemaatika, eripärane mõistestik, võtmetähtsusega ajaloolised suurkujud ning kõrgetasemelised erialased teadusajakirjad. On hea meel tõdeda, et viimastesse on korduvalt ligipääsu leidnud ka eesti teadlased ning Eesti teemadele keskendunud artiklid. Õppekavateooria ja -praktika on olnud keskseks või vähemasti üheks oluliseks teemaks mitmetes Eesti haridusteadlaste mahukates uuringuprojektides, ka on meie õppekavauurijatel olnud korduvalt kontakte ja koostöiseid kokkupuuteid teiste maade rahvusvaheliselt tunnustatud kolleegidega.

Teiselt poolt on olulised muudatused õppekava arendamises ja rakendamises alati pärinud õpetajate ja teiste hariduspraktikute teravdatud tähelepanu, mis mõnigi kord on viinud kirglike aruteludeni kodumaises massimeedias. Eriti puudutab see nähtus alus- ja üldhariduse riiklike õppekavadega seonduvat. Omal moel kajastab see ka rahvusvahelises õppekavateoreetilises mõtlemises aegade jooksul toimunut, mida samuti on aeg-ajalt iseloomustanud vägagi emotsionaalsed arutelud ja koolkondlikud lahkarvamused. Kõige otsesemalt pakub sellistesse aruteludesse sissevaadet selle erinumbri avaartikkel Eero Ropo sulest. Lisaks tuleb arvestada, et mitmed olulised aspektid õppekavakäsitustes on kultuuriruumi erinevad. Valdavalt inglise keeleruumi ning teiselt poolt Mandri-Euroopa saksakeelse kultuuriruumi erinev mõistestik ja kogemused kajastuvad mõnikord kaudsemalt või otsesemalt ka Eesti õppekavauurijate ning üldisemalt haridus- ja kasvatusteadlaste arusaamades ja keelepruugis.

Arvestades, kui üldisi ning nii teoreetiku kui praktikuid erutavaid küsimusi kaasaegne õppekava-alane mõtlemine ja uurimistegevus katavad, olid toimetajad valmis märksa enamategi käsikirjade vastuvõtuks. Samuti oluks aeg õppekava-alase erinumbri väljaandmiseks ehk juba varemgi küps. Erinumbris ilmumiseni jõuab ühtekokku üheksa artiklit, mis katavad õppekavateooria ja õppekava arendustegevuse üldküsimesi, samuti õppekavauuringuid üldhariduskooli eri astmetes ning rakenduskõrghariduses ja kõrgharidustaseme täiendõppes. Paraku ei laekunud ühtegi käsikirja õppekavateemast alushariduses,

ehkki asjakohased uuringud on Eestis olemas. Institutsioonidest on autorkonna hulgas esindatud Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Eesti Kunstiakadeemia, Helsingi Ülikool, Tampere Ülikool, Tallinna Tehnikakõrgkool, Tallinna Tõnismäe Reaalkool ning Haridus- ja Noorteamet. Üks autor on vabakutseline.

Eero Ropo keskendub oma artiklis 1970. aastatel USA-st alguse saanud pöördelisele rahvusvahelisele õppekavauuringute liikumisele, mida tuntakse rekontseptualismi nime all. Liikumine avardas oluliselt seni valitsenud arusaama õppekava olemusest ja rollist hariduses, eeskätt õppekavauuringute ja -praktika mitmekesisusest ning seotusest kõigi teiste haridusteedega. Avarapilguline artikkel annab lühiülevaate õppekava mõiste tekkest ja arengust ning peamistest pöördpunktidest õppekavauuringute ajaloos. Sidudes ja võrreldes rekontseptualistlikke käsitusi varem valitsenud arusaamadega, samuti uusimate rahvusvaheliste haridusideedega, moodustab Ropo artikkel järjepideva telje, mis aitab mõista õppekava olemust ja sellega seotud uuringute mitmekesisust.

Kaarel Haav on võtnud eesmärgiks tutvustada demokraatiahariduse põhimõistete tundmise ja kasutamise tähtsust kodanikupädevuse arendamisel, keskendudes ühiskonnaõpetuse tundides toimuvale. Eriti rõhutab autor osalusdemokraatia mõistet, mis on keskne ühiskondlike võimuhete käsitlemisel ning seetõttu võtmetähtsusega kodanikupädevuse arendamisel. Ehkki mitmetes Euroopa Liidu dokumentides tõstetakse esile demokraatiahariduse prioriteetust, kaldub tavapärase ühiskonnaharidus autori hinnangul sellega seotud teemasid ja põhimõistestikku vältima ja lihtsustama. Autor rõhutab kodaniku- ja demokraatiahariduse mõistestiku ühitamise vajadust sotsiaalteaduse üldmõistete süsteemiga ning näitlikustab oma teoreetilisi seisukohti, analüüsides töösuhete praktikat Eestis ning töötajate ja ettevõtjate esindusorganisatsioonide erinevaid arusaamu tööõigluse tagamisel.

Kätlin Vanari, Kristiina Poll ja Eve Eisenschmidt on analüüsinud kooli arengukava ja õppekava seoseid, kooli õppekavaarendusega seotud üldisi arengueesmärke, kooli juhtkonna arusaamu nende eesmärkideni jõudmisest ning koolides välja kujunenud õppekavaarenduse eestvedamise praktikaid. Läbi viidud uurimuse alusel tõdeavad autorid, et koolide juhtkondade arusaamades esineb raskusi õppekavaarenduse ja kooli üldise arendustegevuse ühitamisel, samuti on probleemiks õpetajate ebapiisav kaasamine õppekavaarendusse. Nagu ka teiste riikide uuringud on näidanud, pakuvad formaalsed struktuurid, näiteks ainekomisjonid, küll võimalusi õpetajate aruteludeks õppekava teemadel, ent ühtne arusaam jääb sündimata, kui puudub neid struktuure koondav ühine juht. Autorid rõhutavad koolijuhi rolli tähtsust sellise juhina tegutsemisel.

Katrin Vaino, Triin Rosin, Ülle Liiber, Regina Soobard, Moonika Teppo, Ana Valdmann, Elle Reisenbuk ja Miia Rannikmäe on läbi viinud disainipõhise uuringu eesmärgida töötada välja e-tasemetöö, et hinnata õpilaste

kolmanda kooliastme lõpuks omandatud loodusteadusliku pädevuse taset. Autorid tutvustavad tasemetöö disainimise viietsüklilist protsessi ja tulemusi, tuues esile oma töö tulemuse uudsuse – kontekstipõhise lähenemise, mis võimaldab oluliselt tõsta õpilaste sisulist huvi tasemetöö sooritamise vastu. Uurijate ja praktikute vahelises koostöös viie aasta jooksul (2018–2022) välja arendatud tasemetöö annab lootusrikka sisendi kontekstipõhise e-tasemetöö loomiseks, mida saab kasutada õpilaste üleriiklikuks hindamiseks.

Enno Lend, Kati Kukk ja Oliver Kallas keskenduvad oma artiklis logistika- ja transpordijuhtimise kui rakenduskõrghariduse valdkonna õppekavade arendusküsimustele. Õppetegevus selles valdkonnas on iseäranis tugevalt mõjutatud tehnoloogia, sealhulgas digitehnoloogia arengust, ning õppekavade mahaäämumus tööpraktikast mõjutab seetõttu eriti teravalt nende õppekavade atraktiivsust potentsiaalsete õppurite jaoks. Valdkonna terminites lisanduvad seetõttu traditsioonilistele lähenemistele üha enam inim-masin- ja masin-masin-suhete küsimused. Konkreetsemalt tutvustavad autorid rahvusvaheliselt tunnustatud e-õppe disainimudeli *Carpe Diem* rakendamist tehnoloogia valdkonna õppekava moodulite arendamisel, milleks tehti koostööd analoogiliste õppekavade arendajatega Lätist ja Soomest. Arendusprojekti peamise tulemusena näevadki autorid rahvusvaheliselt kasutatavat uut õppekavamoodulit.

Lähtudes kõrgkoolide üha suuremast rollist lõpetajate tööhõives on **Kätlin Vanari ja Kaire Povilaitis** keskendunud kõrgkoolide õppekavade praktikaarendajate arusaamadele sellest, kuidas kavandatakse praktikaarenduses õppimist toetavat juhtimist ning millised ülesanded praktikaarendusele seatakse. Kvalitatiivse dokumendianalüüsi viisid autorid läbi täiendkoolituse raames koostatud iseseisvate tööde kui dokumentide alusel. Osalejad olid läbimas koolitust, mille eesmärk oli omandada teadmised kõrgharidustaseme õppekava eesmärkide ja õpiväljunditega sidusa praktika kavandamiseks. Uuringust selgus, et praktika õpiväljundite ülevaatamise vajadust tunnetatakse pigem tulenevalt muutustest õppekava sisulises tegevusvaldkonnas, samas kui enam tähelepanu vajaksid osalejate probleemi- ja konfliktilahendusoskus ning meeskonnatöö oskus.

Kaks siinse erinumbri artiklit keskendub muusikaõpetuse küsimustele. **Kadi Kaja** artikkel pöörduv eesti üldhariduskooli õppekavaarenduse ajalukku ning vaatleb muusikaõpetuse eesmärgiseade arengut perioodil 1918–2023. Autor kombineerib oma uurimuses vastava perioodi õppekavaga seonduvate dokumentide analüüsi ning vaadeldava perioodi hilisematel kümnenditel tegutsenud muusikaõpetuse spetsialistidega läbiviidud poolstruktureeritud intervjuusid. Autor järeldab, et kuigi kõigil uuritud ajalooperioodidel on muusikaõpetuse eesmärgiseade paratamatult sõltunud poliitilisest ja ideoloogilisest suunitlusest, on Eesti Vabariigi algaastate muusikaõpetuse eesmärkidest, mis olid vajalikud rahvusliku haridussüsteemi loomiseks, välja kasvanud järjepidev ja põlvkondi

ühendav muusikatradsioon, milles tõusevad esile koorilaul, laulupeod ja tugev ühisosa repertuaarivaliku ning emotsionaalse kogemusena.

Muusikaõpetusest kui eesti rahvusliku identiteedi ühest olulisest kandjast lähtub ka **Inna Rüü** artikkel. Selles tutvustatava empiirilise uuringu keskmes on algklasside muusikaõpikutes sisalduva repertuaari sobivus laste hääleomadustele ja hääleulatuse profiilidele. Kui mõni osa algklasside muusikaõpetuse repertuaarist on riiklikus õppekavas ette nähtud kohustuslikuna, saab õpetaja ülejäänu hulgast teha valiku vastavalt oma arusaamadele. Et valik oleks õpilaste muusikalise arengu seisukohalt võimalikult tõhus, peab õpetaja teadma õpilaste häälematerjali ja -ulatuse eripärasid. Võrreldes õpilaste hääleulatust ja muusikaõpikutes sisaldavat repertuaari, tuvastas autor, et suur osa repertuaarist on õpilaste tüüpilisele hääleulatusele sobilik. See olukord võimaldab õpetajal teadlikult vältida õpilaste häälele ebasobivaid laule.

Helen Arov, Anneli Porri, Edna Vahter ja Erika Löfström keskenduvad kunstiõpetuse osaoskuste ja õppekavas esitatud üldpädevuste arendamise seostamisele kunstiõpetuse tundides. Autorite teemavalik lähtub senistest uurimustest, mille kohaselt tajuvad Eesti õpetajad end hästi ettevalmistatuna oma aine õpetamiseks, ent tunnetavad ebakindlust üldpädevuste kujundamisel. Viies läbi riiklike õppekavade üldosade, kunstiõpetuse ainekavade ja õppekava rakendumist toetavate materjalide dokumendianalüüsi, püüdsid autorid leida soovitusi, kuidas arendada üldpädevusi kunstiõpetuse tundides. Nad tõdesid, et kõigis nimetatud dokumentides napib terviklikkust ning selgeid juhiseid, ühitamaks aineõppe spetsiifika ja üldpädevuste komponente.

Erinumbri lõpetab kaks raamatututvustust. **Jaan Kõrgesaar** tutvustab maailmakuulsa eestlasest neuroteadlase Jaak Panksepa ja tema kolleegi Lucy Biveni 2022. aastal ilmunud tõlkeraamatut „Vaimu arheoloogia: inimemotsioonide neuroevolutsiooniline algupära“ (esmatrükk 2012, inglise keelest tõlkinud Krista Kallis). Mahukas, ligi tuhandeleheküljeline teos keskendub vaimse tervise teemadele, sisaldades arutlusi nii hariduse ja kasvatuses kui mitmete naaberteadustega seonduvatest nähtustest. **Rain Mikser** tutvustab Eesti taasiseseisvumise aegse ja kahe järgneva kümnendi ühe silmapaistvama haridusteadlase ja -poliitiku Peeter Kreitzbergi 75. sünniaastapäevale pühendatud mälestuskogumikku „Peeter Kreitzberg – haridusteadlane ja poliitik“ (2023, toimetanud Ene Grauberg). Kogumik sisaldab artikleid Kreitzbergiga tema erinevatel eluperioodidel ning erineval viisil kokku puutunud inimestelt, käsitledes nii haridusteaduslikke ja poliitilisi küsimusi kui eredaid seiku seoses Kreitzbergi elu muude tahkudega.

Kasulikku ja meeleolukat lugemist soovivad erinumbri toimetajad.

Rain Mikser, Maria Erss, Edgar Krull